

2. Крикавський Є.В. Логістичне управління: Навчальний підручник. – Львів: Видавництво НУ «Львівська політехніка», 2006. – 564 с.
3. Крикавський Є.В., Чернописька Н.В. Логістичні системи: навч. посібник. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка» 2009, – с. 264
4. Сапіга Р.І Цивільний аутсорсинг військової логістики, як чинник національної безпеки //Вісник «Логістика». 2010. С.123-130
5. Чухрай Н., Гірна О. Формування ланцюга поставок; питання теорії і практики. Монографія. – Львів: «Інтелект Захід», 2007. – 232с.
6. Фалович В.А. Аутсорсинг в адаптації ланцюгів поставок до змінного середовища // Вісник «Логістика» 2011 с. 126-131. 6. Електронний ресурс – <http://m-and-s.ua>
7. Електронний ресурс – <http://ula-online.org/news/1-latest-news/89-log-ik2>. 8.Cohen/?Roussei H./Strategic Supply Chain Management, Mc Grow-Hill,New York,2005

УДК 338.658

Р.Б. Черкес

ВАТ «Державний експортно-імпорتنний банк України»

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ПОДОЛАННЯ НИЗЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ АКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

© Черкес Р.Б., 2012

Проаналізовано вплив кризових явищ на економіку України, досліджено досвід Польщі використання інструментів макроекономічної стабілізації країни, окреслена роль інструментів політики макроекономічної стабілізації в умовах кризи і виходу з неї

Ключові слова: *низька економічна активність, кризові явища, фінансова і монетарна політики, програми антикризових дій, досвід Польщі*

Проанализировано влияние кризисных явлений на экономику Украины, исследован опыт Польши по использованию инструментов макроэкономической стабилизации страны, очерчена роль инструментов политики макроэкономической стабилизации в условиях кризиса и выхода из него

Ключевые слова: *низкая экономическая активность, кризисные явления, финансовая и монетарная политики, программы антикризисных действий, опыт Польши*

The influence of the crisis on the economy of Ukraine, studied Polish experience using tools of macroeconomic stabilization of the country, outlined the role of policy instruments for macroeconomic stabilization in the crisis and out of it

Key words: *low economic activity, crisis, fiscal and monetary policies, programs anti-crisis actions, the experience of Poland*

Постановка проблеми. Продовжувані сьогодні кризові процеси вказують на необхідність проведення в країні більш активних стабілізаційних дій, зокрема, макроекономічного характеру. Хоч в країні була підготовлена спеціальна програма антикризових дій і післякризового розвитку економіки України, яка включала використання інструментів макроекономічної стабілізації, відчутного покращення у підприємницькому середовищі не настало. Це з новою силою загостило теоретичні дискусії щодо збільшення чи зменшення державного впливу, щодо домінування жорстких чи м'яких інструментів макроекономічної політики, щодо стимулювання попиту чи обмеження витрат тощо. В цьому аспекті важливо дослідити досвід тих країн, які досягли певних позитивних результатів, як, наприклад, Польща.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наприкінці 2008 р. в Україні відбувся різкий економічний спад, про що свідчило зниження ВВП на 11,7% в порівнянні з минулим роком. Світова фінансова криза вплинула на банківський сектор України, окрім того припинилось зовнішнє фінансування. Українська влада відпустила завищений курс гривні по відношенню до долара США, щоб знизити поточний дефіцит платіжного балансу. При цьому рівень інфляції в 2008 р., переважно через високі світові ціни на продукти харчування, досяг середнього показника 25,2%, що на 12,4% більше ніж у попередньому році.

Основною проблемою було також рефінансування банківського та корпоративного зовнішнього короткострокового боргу, у деяких випадках короткострокові зовнішні зобов'язання компаній, що перебували у державній власності, були досить суттєвими. Законодавчі засади для вирішення проблем

банків було доповнено у межах пакету антикризових законопроектів у листопаді 2008 р., виконання яких стали пріоритетними для владних структур протягом 2009 р., оскільки необхідно було надати можливість банкам продовжити операції з кредитування, що сприяло б стабілізації і відновленню економічного зростання країни. Україна посилила незалежність Національного банку України.

Державні органи, реалізуючи заходи політики стабілізації, можуть використовувати різноманітні автоматичні або дискретні заходи як з області фінансової, так і монетарної політики. У літературі широко представлена тема ролі і дієвості цих інструментів [6, 9, 13, 4, 8]. Прихильники кейнсіанської економіки підкреслюють важливість фінансових інструментів, а представники монетаризму більше уваги приділяють фінансовим інструментам, особливо в період зниження інфляційних процесів. Загалом вважається, що інструменти фінансової політики мають використовуватись в процесі впливу на коротко- та середньотривалі зміни попиту і його складові. Метою грошової політики, яку реалізує центральний банк, є регулювання величини пропозиції грошової маси на ринку, а також попиту на гроші, тим самим впливаючи на ціну грошової одиниці [2, 17].

Податково-бюджетна політика охоплює дії в сфері бюджетних доходів і витрат, метою яких є отримання контролю, можливості формувати розподіл доходів, а також вплив на зміни в економічній активності. В разі нециклічного впливу цей намір досягається через безпосередній або непрямий вплив на зміни попиту і його складові. Прямий вплив досягається або за рахунок витрат на споживчі товари і послуги, або інвестиційних фондів, або за рахунок зростання або зменшення податкових надходжень. Ця взаємодія може здійснюватися і побічно, тобто в непрямий спосіб, наприклад, через зміни податкових ставок або/і амортизаційних відрахувань [3, 21].

У разі нециклічного процесу в період фази низької економічної активності, відносно низького ступеня використання виробничих потужностей і наявності кон'юнктурного безробіття фінансова політика повинна бути стимулюючою, мати експансійний характер, а її наслідком буде доведення ефективного попиту до повторного зростання.

Політика податкових доходів може реалізуватися автоматично або дискретно, а однією з найважливіших проблем, що виникає в процесі реалізації податкової політики, є формування податкових доходів. Відомою в літературі теоретичною концепцією, яка інтерпретує ці питання, є крива A. Laffera [2, 6].

Податкова політика використовується як інструмент стабілізації кон'юнктури в ринковій економіці і може бути направлена як на доходи споживачів, так і інвесторів або на їх економічну діяльність. Згідно з принципами застосування податкової політики в період низької економічної активності має бути зниження податків, що сплачують споживачі, щоб пригальмувати падіння попиту на споживчі товари. Такий вид державної діяльності до тепер на практиці не здійснювався, оскільки має місце переконання, що фактором, який може привести до виходу економіки з фази несприятливої кон'юнктури є перш за все інвестиційна діяльність.

Державні органи, що ведуть визначену податкову політику, можуть також впливати на попит на інвестиційні товари. Найважливішим інструментом, застосовуваним в цій сфері, є інвестиційні бонуси. Нетривалі інвестиційні бонуси стосуються лише прибуткових підприємств, натомість постійні бонуси охоплюють усі фірми незалежно від досягнутого ними фінансового результату. Держава, що реалізує таку податкову політику, може дозволити підприємствам створення інвестиційних фондів, які утворюються з отриманого прибутку і накопичуються на спеціальних рахунках та використовуються у фазі низької економічної активності. Чи накопичені грошові ресурси будуть призначені на інвестиційну діяльність, буде залежати від очікувань підприємств і стосуються майбутніх прибутків. Якщо очікування будуть оптимістичні, тоді будуть збільшуватись інвестиційні витрати, а джерелом їх фінансування будуть ресурси, які накопичувались у більш ранні періоди завдяки дії фінансових інструментів.

Оцінка ефективності дії інструментів податкової політики, спрямованої на зміни інвестиційного попиту, не є однозначною. Введення податкових пільг у фазі несприятливої кон'юнктури, в умовах песимістичних очікувань, що стосуються можливості продажу і отримання прибутку, може призвести і до замороження фінансових ресурсів підприємств, а не до збільшення витрат на інвестиційну діяльність.

Політика бюджетних витрат може відігравати істотну стабілізаційну роль з огляду на те, що впливає насамперед на зміни в сфері попиту не лише на споживчі товари, але і на інвестиційні товари. Зміни у споживчому попиті визначаються через особисті, соціальні, і, зокрема, через трансферні витрати. У свою чергу попит на інвестиційне майно формується через так звані натуральні бюджетні витатки, а також через податкові дотації.

Державні бюджетні витатки на особисті і соціальні цілі мають насамперед соціальний характер і відносно мало можуть змінюватися залежно від рівня економічної активності. Платежі і заробітні плати, які отримуються з бюджетних коштів, в незначній мірі залежать від стану кон'юнктури, оскільки зарплата для цієї групи працівників є результатом тарифних угод між роботодавцями і працівниками.

Вплив державних натуральних витратків на формування попиту на інвестиційне майно більш безпосередній, тому що не викликає заощаджень, які могли б модифікувати інвестиційний попит. Прихильники економіки за Д. Кейнсом стверджують, що натуральні витатки бюджету, в результаті яких зростають інвестиції, є найкращим інструментом, який впливає на стабілізацію кон'юнктури.

Отже, інвестиції, що здійснюються державними органами і фінансуються з державних бюджетів, можна тільки в обмеженій мірі вважати ефективним інструментом стабілізаційної політики. Ці інвестиції як

правило здійснюються в сфері інфраструктури і стосуються, насамперед, сектора будівництва. Якщо спад рівня економічної активності, викликаний зменшенням внутрішнього попиту на споживчі товари та інвестиційні вкладення або зовнішнього попиту, то приріст попиту внаслідок здійснюваних державою інвестицій в будівництво не здатний у повній мірі компенсувати ці негативні зміни. Крім того, структура додаткового попиту відрізняється від попиту, який знижується. Водночас, негативним наслідком підвищення ринкового попиту на будівельні роботи або на ресурси і будматеріали може бути зростання цін на них.

Елементом видатків державного бюджету також є субсидії для окремих господарських суб'єктів. Цей інструмент фіскальної політики значно гнучкіший ніж інвестиційні видатки, оскільки він має великі можливості їх збільшення у фазі низької економічної активності, а державні видатки часто обмежені фінансовими можливостями держави.

Щодо цілей монетарної політики, то вони також по-різному інтерпретуються окремими економічними течіями. Згідно кейнсіанської теорії стратегічним завданням центрального банку є підтримка економічного зростання і повного працевлаштування в умовах рівноваги, а оперативним завданням центрального банку є вплив на короткотермінові процентні норми таким чином, щоб забезпечити на тривалий термін їх необхідний рівень.

Інші ж погляди формулюють прихильники монетарної концепції, оскільки вважають, що стратегічною метою центрального банку є забезпечення стабільності цін, що призводить до тривалого стійкого економічного зростання, а лише проміжною метою є формування пропозиції грошової маси, яка безпосередньо впливає на стабільність цін.

Існують різні інструменти грошової політики, яку може прийняти центральний банк щодо комерційних банків, до яких відносять інструменти ринкового, адміністративного, адміністративно-ринкового впливу. У групі інструментів грошової політики, які сьогодні відіграють найважливішу роль у високорозвинутих країнах і мають ринковий характер, головну роль відіграють операції на відкритому ринку. До них відноситься купівля і продаж центральним банком цінних паперів за власний рахунок на грошовому ринку або/і на ринку капіталу [4, 17].

Інструменти адміністративного впливу центрального банку на комерційні банки в основному пов'язані з політикою обов'язкового резерву. Ця політика полягає у встановленні комерційним банкам центральним банком необхідності утримування в ньому обов'язкових резервів. Якщо обсяг обов'язкового резерву обчислюється як частка від вкладів, розміщених у банку, тоді можна говорити про пасивний обов'язковий резерв. Політика пасивного обов'язкового резерву є інструментом, що визначає можливість надання кредитів комерційними банками.

Серед інструментів грошово-кредитної політики, які діють як адміністративні і ринкові інструменти, важливу роль відіграє також політика рефінансування [1, 10, 14]. Найважливішими її елементами є дисконтна і ломбардна політика. Дисконтна політика охоплює дії центрального банку в області рефінансування векселів комерційними банками, а ломбардна – надання центральним банком позик під заставу цінних паперів.

Рефінансування комерційних банків може проводитися не тільки через швидкий переоблік векселів, але також у формі безпосереднього кредитування. Класичним рефінансуванням є кредити, що надаються найчастіше під заставу казначейських білетів, державних або муніципальних облігацій [4, 9].

На практиці ломбардне кредитування проводиться у випадках, коли переоблік векселів є нерентабельним, а центральний банк рідко у цьому випадку застосовує кількісні або вартісні обмеження.

Отже, в даний час інструменти монетарної політики використовуються для регулювання попиту, пропозиції і ціни грошової одиниці. Таким чином головною метою їх використання є підтримка стабільної вартості грошової одиниці і запобігання посиленню інфляційних процесів. Ці інструменти можуть також використовуватись для зменшення амплітуди і частоти кон'юнктурних коливань, які відбуваються в області ринкового попиту. Особливо важливою може бути антициклічна роль у фазі низької економічної активності, а основним завданням може стати обмеження надмірного спаду ринкового попиту, особливо на інвестиційні товари. Реалізовувана в цій ситуації експансіоністська грошово-кредитна політика повинна призвести до збільшення грошової маси на ринку, зниження процентної ставки, і, таким чином до збільшення попиту на гроші.

Конкретні заходи ринкового характеру центрального банку повинні полягати у збільшенні рівня ліквідності комерційних банків через скуповування їх цінних паперів, що безпосередньо або побічно повинно призвести до зниження процентних норм. Бажаною адміністративною дією центрального банку в цій фазі кон'юнктурного циклу має бути також зниження норми обов'язкового пасивного резерву. Політика цього типу збільшить не тільки пропозицію кредитних грошей комерційними банками, але також може привести до зниження процентних ставок.

У період низької економічної активності центральний банк повинен також ліквідувати адміністративні обмеження, що виникають в кредитній діяльності комерційних банків. Адміністративно-ринковий вплив, що реалізовується за допомогою засобів політики рефінансування, може також використовуватися для прискорення процесів виходу економіки з фази низької економічної активності. У цій ситуації центральний банк повинен провести не тільки зниження ставки ломбардного кредиту, але також і зниження дисконтної ставки або переобліку та ліквідації кількісних або якісних обмежень в процесі переобліку.

Економіка пропозиції є певною макроекономічною концепцією [6, 7], яка з'явилася в середині 70-х років як протилежність до кейнсіанської економіки попиту. Це точка зору, що заперечує доцільність і дієвість

політики державного втручання, яка підкреслює, що в процесі реалізації прийнятих макроекономічних цілей, більше значення має формування пропозиції та стимулювання праці, заощаджень та інвестицій, ніж вплив на попит. Економіка пропозиції являє собою сукупність поглядів, що стосуються економічної системи, економічної політики і ролі держави в економіці, при цьому її ядром є провідна роль стимулювання пропозиції (supply – side economics) на противагу кейнсіанського управління попитом (demand management).

Економічна політика, що реалізовується в економіці пропозиції, направлена на усунення бар'єрів, які обмежують економічну активність, зокрема, інвестиційну діяльність, створення умов для впровадження виробничо-технологічних інновацій і таким чином підвищення ступеня ризику в економічній діяльності. Цю політику можна охарактеризувати як вплив, який направлений на покращення виробничих умов в економіці, підвищення її здатності до змін і підвищення продуктивності праці.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз дієвості основних засобів макроекономічної політики стабілізації, які реалізовувались в Польщі у період низької економічної активності, що передбачає ідентифікацію інструментів фіскальної політики, які впливають на зміни ринкового попиту, та грошово-кредитної політики, зокрема, через зміну процентної ставки у залежності від пропозиції і попиту на гроші, та інші нормативні заходи.

Виклад основного матеріалу. Проведений емпіричний аналіз фази низької економічної активності, що відбувалася у Польщі, з врахуванням кількісних показників і якісних даних, оцінювалась на основі методу кон'юнктурного тесту. Серед показників, що відносяться до першої групи, найважливішу роль відіграють індекси ВВП, а також індивідуальне споживання і витрати бруто на основні ресурси. Дослідження цих даних дозволило констатувати, що початок фази повільного зростання відбувся в Польщі вже в I кварталі 2007 року (табл. 1).

Таблиця 1

**Окремі макроекономічні показники Польщі за період
I квартал 2006 р.– I квартал 2012 р. (відповідний квартал попереднього року = 100%)**

Квартал	ВВП, %	Індивідуальне споживання, %	Витрати на основні засоби, %	Рівень безробіття, %	Ціни на споживчі товари і послуги, %	Обмінний курс (в зл. за 100€)	Експорт, %	Імпорт, %
2006 р.								
I	105,2	105,2	107,2	17,8	100,6	383,22	122,6	121,8
II	105,5	105,2	107,2	15,9	100,8	394,28	115,4	110,6
III	105,8	105,2	118,0	15,2	101,4	395,60	116,3	117,1
IV	106,4	104,7	116,6	14,8	101,3	384,87	110,4	117,6
2007 р.								
I	107,4	106,9	126,2	14,3	102,0	388,68	109,5	114,4
II	106,5	105,1	120,8	12,3	102,4	380,29	107,0	114,6
III	106,5	104,8	116,7	11,6	102,0	378,92	107,7	114,8
IV	106,5	103,5	118,2	11,2	103,5	365,50	110,5	112,7
2008 р.								
I	106,0	105,6	115,7	10,9	104,1	357,60	109,9	113,1
II	105,8	105,5	115,2	9,4	104,3	340,91	111,3	111,7
III	104,8	105,1	103,5	8,9	104,7	330,65	108,8	108,6
IV	102,9	105,2	103,5	9,5	103,8	377,46	92,3	91,4
2009 р.								
I	100,8	103,0	-98,6	11,2	103,3	449,03	88,2	84,3
II	101,2	101,2	96,3	10,7	103,7	444,56	89,2	89,1
III	101,8	102,3	98,1	10,9	103,5	420,04	93,4	87,6
IV	103,3	101,7	100,8	11,9	103,3	417,79	102,2	96,6
2010 р.								
I	103,0	102,3	89,2	12,9	103,0	399,24	111,3	109,7-
II	103,5	103,2	100,5	10,6	102,3	400,88	117,0	119,8
III	104,2	103,4	102,3	11,5	102,2	400,89	110,7	112,3
IV	104,5	104,0	102,2	12,3	102,9	396,58	109,6	113,8
2011 р.								
I	104,4	103,7	105,9	13,1	103,8	394,83	109,2	108,7
II	104,3	103,6	107,0	11,8	104,6	395,96	104,5	104,3
III	104,2	103,0	108,3	11,8	104,1	414,7	108,6	105,3
IV	104,4	102,0	109,8	12,5	104,6	441,88	-	-
2012 р.								
I	104,3	-	-	12,9	104,1	423,39	-	-

Джерело: розраховано автором на підставі [15]

У цьому періоді динаміка ВВП і його складових елементів досягла максимальної величини. Відносно високі, хоч і спадні величини цих індексів можна відзначити протягом 2007 р., а особливо в 2008 р.

Чинники, подані в табл. 1, було перевірено на мультиколінеарність, і виявлено незалежні факторні ознаки для побудови багатофакторної економетричної моделі виду:

$$Y = 96,768 + 0,121 \times X_1 + 0,051 \times X_2 - 0,056 \times X_3 + 0,016 \times X_4 + 0,057 \times X_5, \text{ де}$$

X_1 – індекс витрат на основні засоби, %; X_2 – індекс рівня безробіття, %; X_3 – індекс цін на споживчі товари і послуги, %; X_4 – індекс обмінного курсу (в зл. за 100€); X_5 – індекс експорту, %. Коефіцієнт детермінації рівний $R^2=0,95$, що свідчить про тісний зв'язок між факторними і результуючою ознаками. Критерій Фішера підтверджує адекватність моделі для всієї генеральної сукупності даних, оскільки для ймовірності $P=0,95$, табличне значення $F_{\text{табл.}}=2,81$, а при ступенях вільності $K_1=5$, $K_2=17$ розрахункове значення рівне $F=65,75$, яке є більшим за табличне.

На спад економічної активності в країні вказували також дві змінні такі, як динаміка індивідуального споживання та витрати бруто на основні засоби. Оскільки показники індивідуального споживання за період I кв. 2007 -IV кв. 2008 р.р. знизились приблизно на 1,7%, то у той же час швидкість зростання витрат бруто на основні засоби впала аж на 22,7%. Це означає, що відносно зменшення внутрішнього попиту на споживчі товари, а особливо на товари тривалого користування є важливим фактором, який впливає на погіршення загальної кон'юнктури.

Негативним явищем, яке спостерігали в польській економіці, було відносно різке зростання цін на споживчі товари і послуги. Крім спаду економічної активності в досліджуваному періоді динаміка інфляційних процесів мала зростаючий характер (від 2,9% в I кв. 2007 до 4,7% в III кв. 2008 року). На цьому фоні позитивним стало зниження рівня безробіття. Величина цього показника зменшилась в 2007-2008 р.р. більш ніж на 5% (з 14,3 в I кв. 2007 до 8,9% в III кв. 2008). Підвищення рівня безробіття мало місце в останньому кварталі того ж року і, як прогнозувалось, ситуація на ринку праці в Польщі погіршувалася.

Відносно складна ситуація мала місце в 2007-2008 р.р. у польській зовнішній торгівлі. У аналізованому періоді середня динаміка зростання експорту складала близько 7,2%, натомість середня динаміка зростання імпорту була відносно вища (особливо в 2007 році, а обмеження її зростання можна спостерегти в 2008 році) і становила вона понад 10%. Можна зробити висновок, що таке формування динаміки експорту і імпорту залежить не тільки від кон'юнктури на внутрішньому ринку, але також від економічної ситуації на ринках торгових партнерів, від цінової і позиційної конкурентоспроможності вітчизняної продукції, від зміни валютних курсів тощо.

В другу групу показників, що використовується для аналізу фази низької економічної активності в Польщі, входять показники кон'юнктурного клімату. Їх величина є середня арифметична зважена відсоткового балансу позитивних і негативних відповідей, що відносяться до питань про актуальний і передбачуваний загальний економічний стан даного господарського суб'єкта. Ці показники були обчислені для переробної промисловості, будівництва та сфери послуг (торгівля та ремонт транспортних засобів, транспортування і складська економіка, проживання, харчування, фінансова діяльність і страхування, операції з нерухомістю) табл. 2.

Таблиця 2

Кон'юнктурний клімат в окремих галузях економіки Польщі за період I кв. 2006 -I кв. 2009 р.р.

Квартал	Показники загального клімату кон'юнктури			Показники ліквідності III ступеня)	
	Переробна промисловість	Будівництво	Торгівля, ремонт транспортних засобів	Транспортування і складування	Обслуговування ринку нерухомості
I	2	3	4	5	6
2006					
I	12,9	2,7	-6	103,2	179,7
II	17,5	27	-2,7	94,3	205,3
III	17,0	31,6	-2,7	105,6	203,9
IV	14,8	25,3	-2,8	111,8	177,1
2007					
I	23,8	18,7	6,2	109,4	153,7
II	23,1	30,0	10,5	115,7	173,1
III	22,1	27,4	8,8	131,8	203,0
IV	17,4	15,6	6,1	106,0	181,7
2008					
I	21,2	18,4	8,4	117,9	185,6
II	17,0	23,9	9,8	122,2	206,4
III	11,2	19,0	7,9	130,9	214,5
IV	-10,5	-5,9	-5,0	134,8	158,8
2009					
I	-15,6	-30,1	-10,6	160,9	170,2
II	-4,6	-8,0	-1,3	145,2	167,1
III	2,1	-4,8	0,3	166,6	165,5
IV	-1,9	-15,5	-6,3	176,9	156,3

1	2	3	4	5	6
2010					
I	7,4	-5,6	2,6	196,5	199,1
II	6,2	2,0	0,2	184,8	270,8
III	7,8	-1,4	2,5	195,5	247,1
IV	1,4	-19,5	-2,1	201,0	233,9
2011					
I	3,7	-5,3	-1,0	196,2	267,9
II	3,1	3,6	1,3	179,0	277,5
III	1,1	-4,2	-0,1	201,8	282,7
IV	0,9	-22,7	-8,2	148,9	226,6

Джерело: на підставі [15]

Величини показників кон'юнктурного клімату вказують, що фаза низької активності в економіці Польщі розпочалася в II – III кварталі 2007 р., хоча в цьому періоді був сприятливий кон'юнктурний клімат у фінансовій і страховій діяльності, що свідчить про відсутність у польській економіці фінансової кризи.

У цій сфері економічної діяльності погіршення клімату є відносно незначним. В I кварталі 2009 р. найгірший кон'юнктурний клімат настав в будівництві, транспортуванні і складуванні. Можна констатувати, що в цій фазі низької економічної активності в Польщі домінували негативні явища. У цьому випадку важливе є те, що до цих пір не спостерігались від'ємні значення в аналізованих кількісних показниках, що може свідчити про те, що величина спаду є невеликою.

Виникненню кризових явищ і процесів у світовій економіці в реальній сфері передували вибух фінансової кризи в США, тому заходи, які приймаються в високорозвинених країнах стосуються як фінансового, так і реального секторів.

В польській економіці проблеми цього типу не існували, оскільки загроза фінансової кризи була невелика. Крім того в Польщі вчасно було прийнято міри щодо стабілізації фінансових ринків та всієї економічної системи. Для цього була розроблена програма «План Стабільності і Розвитку» та документ «Діяльність Міністерства Економіки щодо стабільності і розвитку».

Основним заходом, що обмежує негативні наслідки в сфері фінансів, було прийняття Сеймом 23.10.2008 р. законопроекту про Банківський гарантійний фонд, який забезпечив 100% гарантії виплат депозитів в межах коштів, еквівалентних 50 тис. євро (близько 175 тис. злотих), а крім того Фонд міг брати позики з державного бюджету.

В процесі законодавчих робіт прийнято законопроект про надання Державним казначейством гарантій фінансовим установам в сфері міжбанківських кредитів. Ці гарантії визначались на умовах, близьких до комерційних, терміном погашення від 3 місяців до 5 років. У Законі про бюджет на 2009 рік зафіксовано зростання ліміту, призначеного під заставу і гарантії Державним казначейством до 40 млрд. зл.

Ці заходи були призначені для підтримки фінансових інститутів в сфері покращення їх ліквідності та збільшення кредитів для підприємств. Важливим напрямом було також розширення доступу до фінансових ресурсів для малих і середніх підприємств за рахунок укріплення системи кредитних гарантій до 50% від суми кредиту. Прийняті рішення дозволили в 2009 р. створення безпечної кредитної лінії до 20 млрд. злотих.

В умовах низької економічної активності була збільшена частота засідань Комітету Фінансової Стабільності, який був створений 7.11.2008 року. Це орган, який координує діяльність, яка необхідна для підтримки стабільності державної фінансової системи.

Основною метою монетарної політики, реалізованої в 2007-2008 р.р. стало зростання ліквідності банківської системи. З 14.10.2008 року Національний банк Польщі ввів так званий "пакет довіри", який складався з таких елементів:

- проведення поповнюючих операцій на відкритому ринку у формі операції репо з терміном погашення до 3 місяців;
- введення валютних операцій СВОП;
- акцептування валютного депозиту як забезпечення рефінансування;
- зниження рівня забезпечень та розширення списку активів, які можуть забезпечити ломбардний кредит;
- утримання емісії 7-денних грошових рахунків як основного інструменту стерилізації надлишкової ліквідності;
- зростання операцій на відкритому ринку з метою збільшення гнучкості ліквідності комерційних банків.

Найважливіші стабілізаційні дії пов'язані з фіскальною політикою, метою якої було утримання в 2009 р. бюджетного дефіциту на рівні 18,2 млрд. зл. В умовах зниження бюджетних доходів, в результаті зменшення динаміки зростання ВВП, необхідним було введення жорсткої економії в сфері видатків на суму 20 млрд. зл. Водночас збільшено норми акцизного податку на деякі товари (алкоголь і автомобілі об'ємом двигуна більше

2000 см³), знижено ставки оподаткування з метою підвищення споживчого попиту. З початку 2009р. запроваджену нову, двоступеневу шкалу податку для фізичних осіб та податкову реформу було направлено на зростання споживчого попиту приблизно на 10 млрд. зл. Радикально зменшено пенсійні внески, а також введено допомогу на виховання дітей.

З метою збільшення інвестиційного попиту і ліквідації бар'єрів для інвестицій, що фінансуються з ресурсів ЄС, введено в дію два проекти, метою яких є фінансова підтримка для бенефіціантів Об'єднаного Фонду. Перший з них дозволив надати структурним одиницям місцевого самоврядування і підприємствам довгострокових, низькопроцентних позик на загальну суму 600 млн. зл. Друга програма полягала у наданні бенефіціантам доплат до комерційних кредитів. Такі інструменти призвели до зростання кредитів, які надавалися комерційними банками, до 1,5 млрд. зл.

З метою прискорення інвестування, яке реалізовували державні фінансові установи та фонди, було заплановано збільшення в 2009 р. квот на видатки, що кваліфікуються і сертифікуються Європейською Комісією. Антикризові дії в цій сфері координувалися прийнятим 26.11.2008 р. європейським парламентом «Планом відновлення економіки (Economic Recovery Plan)».

В стабілізаційних діях було передбачено введення інвестиційного полегшення для малих новостворених підприємств. В 2009-2010 рр. фірма, яка розпочинала свою діяльність, могла вписати у свій кошторис усі інвестиційні видатки в межах 100 тис. євро. Було заплановано також введення полегшеної системи оподаткування для суб'єктів, що ведуть інноваційну діяльність, через уможливлення зарахування до податкових коштів витрат на дослідні роботи через 12-місячну амортизацію, або одноразово після закінчення робіт. Такі пропозиції надали можливість повного і поточного розрахунку витрат вже в процесі перебігу цих робіт.

У прийнятій програмі крім знарядь, рекомендованих кейнсіанською (фіскальну політику) або монетариською (грошову політику) теорією, важливу роль відіграли заходи, також рекомендовані на основі теорії економіки пропозиції. У цьому випадку важливим є обмеження оподаткування, як для домашніх господарств так і підприємств, зменшення ступеня посилення інфляційних процесів, зміцнення політики ефективності через підтримку видатків на працю дослідного характеру та створення сприяючих умов і ліквідація бар'єрів в економічній діяльності. Особливо важливими є дії у сфері телеінформаційної інфраструктури та в секторі енергетики.

Використання відносно великої кількості інструментів в сфері попиту (фіскальна політика, грошова політика), як і дій в сфері пропозиції може бути істотним чинником, що впливатиме на зростання дієвості політики стабілізації, що поступово здійснить перелом в кризових процесах в економіці країни.

Оскільки, вихід з кризи на основі модернізації неможливий без розширення фінансового забезпечення інвестиційних процесів, то й в Україні лише у 2010 р. НБУ розпочав пом'якшення монетарної політики, що проявилось у відновленні динамічного приросту грошової маси. Її обсяги за підсумками 2010 р. збільшилися на 22,7 %, тоді як за 2009 р. – зменшилися на 5,5 %. Тим часом, незважаючи на погавлення ділової активності та відновлення кредитування реального сектора економіки, у банківській системі сформувалася відносно надлишкова ліквідність, що змусило НБУ більш виважено ставитися до монетарної політики. Протягом 11 місяців 2011 р. за незмінної облікової ставки обсяги грошової бази збільшилися лише на 2,4 %, що в умовах активізації дії механізму мультиплікації коштів дозволило грошовій масі зрости на 9,1 %. Відповідно, якщо обсяги мобілізаційних операцій у 2010 р. становили 248,1 млрд грн, за 9 місяців 2011 р. – 158 млрд грн за приросту грошової маси на 62,3 млрд грн.[4].

Восени 2011 р. ситуація в монетарній сфері змінилася. В умовах стиснення грошової маси на 11,1 млрд грн за вересень-листопад 2011 р. та нестачі ліквідності в банківській системі різко зросла вартість кредитних ресурсів – середньозважена ставка на міжбанківському кредитному ринку піднялася до 20-24 % на кінець жовтня 2011 р. і не знижувалися до однозначних цифр до другої декади грудня. Процентна ставка по кредитах в національній валюті зросла з 13,9 % на 01.08.2011 р. до 18,9 % на 01.12.2011 р. В цих умовах темпи приросту кредитування впали з 1,5 % у серпні до від'ємних 0,7 % у листопаді. Загальний приріст кредитів юридичним особам на 14,4 % за 11 місяців 2011 р. за такого ж приросту обсягів депозитів не дозволяє стверджувати про активізацію розширеного відтворення.

Крім того, нині структура банківських кредитів за галузями та термінами не відповідає потребам модернізаційних процесів – переважна частка кредитів (понад 70 %) спрямована у поточну діяльність, і за останні три роки структура інвестицій практично не змінилася, лише зменшилися кредити, надані на придбання і реконструкцію нерухомості.

Таким чином, хоча за 11 місяців 2011 р. приріст кредитів відбувся майже за всіма видами економічної діяльності, крім добувної промисловості та готельно-ресторанного бізнесу, найбільше зростання спостерігалось за кредитами, наданими підприємствам транспорту та зв'язку, у сфері виробництва, розподілу електроенергії, газу та води, в сільське господарство, торговельним організаціям, а також корпораціям, що займаються операціями з нерухомим майном. Найбільша частка кредитів зосереджена в переробній промисловості та в торгівлі, на які загалом припадає 62,2 % обсягу кредитів. Водночас, скорочувалися обсяги довгострокових кредитів, темпи зміни яких у листопаді 2011 р. в річному обчисленні становили -5,7 %, не вдалося активізувати інвестиційне кредитування – частка кредитів, наданих на інвестиційні цілі, у зазначений період зменшилася на 1 %.

Значення грошового мультиплікатора збільшилося з 2,65 станом на 01.01.2011 р. до 2,86 станом на 01.07.2011 р., при 2,5 станом на 01.01.2010 р.

Незадовільна з погляду фінансового забезпечення модернізаційних процесів структура банківських кредитів в Україні вимагала посилення стимулюючої ролі держави щодо надання кредитів на цілі модернізації промисловості і оновлення основного капіталу для збільшення спроможності банківської системи до кредитування реального сектора економіки загалом. Тим часом, ситуація в банківській системі восени 2011 р. дещо погіршилася:

- починаючи з вересня 2011 р. спостерігаються від'ємні темпи приросту депозитів, за серпень-листопад обсяг депозитів в національній валюті зменшився на 11 млрд грн, натомість валютні депозити зросли на 8,3 млрд грн.;
- скоротився обсяг як валютних депозитів, так і вкладів у національній валюті – усього на 9,8 млрд грн, або на 2,1 %. Вилучення коштів з банківської системи стабільно відбувалося.

Незважаючи на підвищення ставок по депозитах, що може слугувати сигналом про посилення недовіри вкладників до банківської системи, відбулося активніше використання населенням своїх заощаджень в умовах падіння доходів: за зростання обсягу роздрібного товарообороту у січні-листопаді на 13,6 % порівняно з відповідним періодом минулого року, реальна заробітна плата зросла лише на 8,3 % за 10 місяців 2011 р. Відносно зниження обсягу кредитів, наданих фізичним особам, які збільшилися лише на 2,5 % за 11 місяців 2011 р., засвідчує практичну відсутність стимулюючого впливу банківського кредитування на стан сукупного споживчого попиту;

Хоч процеси капіталізації банківської системи продовжилися у 2011 р. –регулятивний капітал банків зріс на 7,8 %, показник адекватності знизився з 20,8 % до 18,5 % (у 2010 р. регулятивний капітал банків зріс на 18,5 % за зростання адекватності з 18 % до 20,8 %), зберігається негативний тиск протермінованої кредитної заборгованості, яка становить 80 млрд грн на 01.12.2011 р., зменшившись з початку року на 5,2 %. При цьому резерви зросли з 148 млрд грн до 162 млрд грн, або на 8,8 %, активи – на 10,8 %. Це краще, ніж у 2010 р., коли за збільшення резервів на 20 % активи збільшилися лише на 4 %, а обсяг наданих кредитів знизився на 1,2 %. Проте тривале збереження ситуації непродуктивного використання значної частини банківських ресурсів підриває фінансову стійкість банків;

- третій рік поспіль залишається від'ємним фінансовий результат діяльності банків – збитки за 11 місяців 2011 р. становили 4,8 млрд грн (для порівняння: 38,4 млрд грн у 2009 р. та 13,0 млрд грн у 2010 р.);
- залишається складною ситуація щодо обслуговування зовнішньої заборгованості банків. Хоча загальний обсяг зовнішнього боргу банківської системи зменшився на 2,175 млрд \$, проте короткостроковий борг зріс на 202 млн \$. США. Це підкреслює той факт, що банки гасять борги за рахунок нових «коротких», а отже більш дорогих запозичень;
- зовнішня залежність банків посилюється через «коротку» й «дорогу» ресурсну базу.

В Україні має місце тенденція до стійкого переважання короткострокових депозитів, частка яких станом на 01.09.2011 р. становила 65,9% депозитного портфеля вітчизняних банків. При цьому частка депозитів понад 1 рік – 34%, в той час, коли частка кредитів, виданих на термін понад 1 рік – 66 %. В абсолютному вимірі короткострокові депозити перевищують короткострокові кредити на 42 млрд. грн., тоді як кредити терміном понад 1 рік перевищують обсяг депозитів з тим самим терміном на 358 млрд. грн. (станом на кінець серпня 2011 р.)

Висновки. 1. Оскільки, державне регулювання ґрунтується на певній системі засобів впливу на ринок, які поділяють на дві великі групи: засоби прямого державного впливу (державне замовлення і ліміти, фінансування цільових комплексних програм і деяких галузей з державного бюджету тощо) та засоби опосередкованого впливу (податки, субсидії, ціни тощо), то, насамперед, необхідно подолати неузгодженість окремих засобів макроекономічної політики. У цьому зв'язку найбільш важливим на сучасному етапі є вирішення проблеми бюджетної незбалансованості і дестабілізуючої ролі фіскальної політики. 2. Інвестиції, які фінансуються з державних бюджетів, можна тільки в обмеженій мірі вважати ефективним інструментом стабілізаційної політики, оскільки вони, як правило, здійснюються в сфері інфраструктури і стосуються, насамперед, сектора будівництва. 3. Податкова політика використовується як інструмент стабілізації кон'юнктури в ринковій економіці і може бути направлена як на доходи споживачів, так і інвесторів або на їх економічну діяльність. 4. Згідно кейнсіанської теорії стратегічним завданням центрального банку є підтримка економічного зростання і повного працевлаштування в умовах рівноваги, а оперативним завданням центрального банку є вплив на короткотермінові процентні норми. 5. В Україні має місце стійке переважання короткострокових депозитів і майже відсутність стимулюючого впливу банківського кредитування на стан сукупного споживчого попиту 6. Прийняті у Польщі програми використовують, окрім інструментів кейнсіанської теорії, заходи розроблені на основі теорії економіки пропозиції, що передбачають

обмеження оподаткування для домашніх господарств і підприємств, зменшення ступеня посилення інфляційних процесів, підтримку витрат на працю інноваційного характеру, створення сприятливих умов і ліквідацію бар'єрів в економічній діяльності.

Література:

1. "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава". Документ 504/2011 від 27.04.2011.
2. Бьюкенен Дж. М., Ли Д. Р. Политика, время и кривая Лаффера // Бункина М. К., Семнов А. М. Экономический человек: в помощь изучающим экономику, психологию, менеджмент. – М.: Экономика, 2000. – С. 171–173.
3. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1. / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр "Академія", 2000. – 864 с.
4. Журавка Ф. О. Валютно-курсова політика Національного банку України в умовах трансформаційної економіки: Монографія. – Суми: ТОВ «КВК «Ділові перспективи»; УАБС НБУ, 2007. – 70 с.
5. Злупко С. М. Історія економічної теорії: Підручник. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2005. – 719 с.
6. Макконнелл К. Экономикс. / К Макконнелл, С. Брю – М: ИНФРА-М, 2003. – 983 с.
7. Основи економічної теорії / С. В. Мочерний, С. А. Єрохін, Л. О. Кانیщенко та ін. За ред. С. В. Мочерного. – К.: ВЦ "Академія", 2001.
8. Післякризовий розвиток економіки України: засади стратегії модернізації. – К.: НІСД, 2011. – 66 с.
9. Потенціал України та його реалізація. – Спільний аналітичний звіт Міністерства економіки України, Міністерства фінансів України та Національного банку України. Київ, 2008. – 108 с.
10. Указ президента України «Про Національний план дій на 2011 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010-2014 роки.
11. Экономическая теория / Под ред Дж. Итуэлла, М. Милгейна, П. Ньюмери: Пер. с англ. – М.: ИНФРА-М., 2004. – 931 с.
12. Baka W., Bankowość centralna. Funkcje – metody – organizacja, Warszawa 1998.
13. Barczyk R., Konopczak K., Lubiński M., Marczewski M., Mechanizm synchronizacji wahań koniunkturalnych. Wnioski dla polityki gospodarczej Polski, maszynopis opracowania przygotowanego w ramach projektu MNiSzW w Warszawie, 2009.
14. Działania Ministerstwa Gospodarki na rzecz stabilności i rozwoju, Warszawa 2008.
15. Główny Urząd Statystyczny – Portal Statystyki Publicznej.(GUS) [Електронний ресурс] / Режим доступу: /<http://www.stat.gov.pl>.
16. Kaźmierczak A., Polityka pieniężna w gospodarce rynkowej, Warszawa 2000.
17. Marchewka K., Klasyfikacja instrumentów polityki pieniężnej, [w:] Polityka pieniężna. Cele, strategia i instrumenty, red. W. Przybylska-Kapuścińska, AE Poznań, 2002.
18. Owsiak S., Finanse publiczne. Teoria i praktyka, PWN, Warszawa 1999.
19. Patzold K., Stabilisierungspolitik. Grundlagen der nachfrage- und angebotsorientierten Wirtschaftspolitik, Bern-Stuttgart 1991.
20. Pasięka M., Teoretyczne źródła i treści ekonomii podaży, Acta Universitatis Lodzianis. Folia Oeconomica, nr 72, Łódź 1987.
21. Plan Stabilności i Rozwoju – wzmocnienie gospodarki Polski wobec światowego kryzysu finansowego, Warszawa 2008.